

Gedocumenteerd schrijven in de prullenbak

CEVO neemt vmbo-examen Nederlands op de schop

Het eindexamen heeft de status van meesterproef. Aangeleerde vaardigheden en opgeslagen kennis dienen om deze ultieme proeve van bekwaamheid af te kunnen leggen. Met het argument dat je iets op het eindexamen moet kennen of kunnen wordt doorgaans iedere discussie over het nut van een bepaald onderdeel overbodig gemaakt: het examen is heilig en ontzagwekkend belangrijk. Jarenlang afzien wordt mede mogelijk gemaakt dankzij de aanwezigheid van het eindexamen. Komt daar binnenkort een einde aan?

Henk Langenhuijsen

De serie schoolonderzoeken, inmiddels omgedoopt in ‘Schoolexamen’, heeft de dictatoriale positie van het eindexamen al sinds mensenheugenis tot de helft teruggebracht; jarenlang was dit evenwicht een van de weinige vaste waarden in het onderwijs. Hoewel tegenwoordig niemand op ingrijpende veranderingen zit te wachten, sluipt het einde van het eindexamen ongemerkt naderbij. In Tilburg wordt nu al geëxperimenteerd met een examenloos tijdperk. De zomerse meesterproef wordt steeds meer ervaren als een hinderlijke onderbreking van het leerproces. Nieuwe toverwoorden zijn ‘portfolio’, ‘doorlopende leerlijnen’ en ‘competentiegericht onderwijs’. Pottenkijkers en kwaliteitsmeters van buitenaf worden niet op prijs gesteld. Andere didactische inzichten en nieuwe eisen zijn niet per definitie verkeerd, maar de Centrale Examencommissie Vaststelling Opgaven, de CEVO, die aan de Citogroep de productieopdrachten verstrekt, legt recente verworvenheden soms wel erg gretig in het eigen

voordeel uit. Niet gehinderd door een visionaire instelling zet de commissie binnenkort opnieuw het mes in het examen Nederlands-schrijfvaardigheid. Hoe minder, hoe beter, lijkt het adagium.

Schrijftoets

Het examen schrijfvaardigheid voor havo en vwo is een paar jaar geleden al met de invoering van de Tweede Fase opgedoekt. De kwaliteit en de betrouwbaarheid lieten te wensen over en het schrijfdossier leek de ideale vervanger van het opstelgedrocht dat als momentopname niets of weinig met de realiteit te maken had. Uiteraard waren de meningen verdeeld, maar het uitblijven van protesten destijds over deze halvering van het eindexamen lijkt die opvatting te rechtvaardigen. De herziening van het vmbo leverde eveneens een ander eindexamen voor Nederlands op. Voor BB en KB ontstond één sessie waarin lees- en schrijfvaardigheid geïntegreerd werden getoetst. Om het onderscheid tussen de basis- en kaderberoepsgerichte ener-

zijds en de (gemengde) theoretische leerweg anderzijds te benadrukken bleven twee sessies van telkens twee uur voor GL en TL noodzakelijk. Het scheiden van lees- en schrijfvaardigheid benadrukte als vanouds het belang van beide onderdelen. Tegelijkertijd werd de inhoud aangepast. Leesvaardigheid werd verrijkt met een geleide samenvatting en schrijfvaardigheid was niet langer een keuzemenu met drie mogelijkheden: het maken van een opstel, functioneel schrijven of – een enkele keer – gericht schrijven. In plaats daarvan kwam er één examen voor schrijfvaardigheid, getiteld ‘gedocumenteerd schrijven’. Het uitgangspunt leek nog het meest op het zogenaamde ‘gericht schrijven’, waarmee vooral in de jaren zeventig ijverig werd geëxperimenteerd, al kwam het toentertijd nooit tot volle wasdom.

Een belangrijke eigenschap van dit ‘gedocumenteerd schrijven’ is dat leerlingen eerst enkele teksten onder ogen krijgen, waarbij ze vervolgens een schrijfpdracht maken en gebruikmaken van gegevens uit de tekst. Daarmee wordt de zuigkracht van de duim behoorlijk teruggebracht en krijgt iedereen min of meer een gelijke uitgangspositie – het jaren zeventig ideaal bij uitstek; de teksten hebben doorgaans ook een maatschappelijk verantwoorde relevantie. Bijzonder nu is dat een van de documenten in het vernieuwde examen het eigenhandig gemaakte sectorwerkstuk is. Dit kleine broertje van het profielwerkstuk dreigde binnen het geheel van de vernieuwingen een blindedarmfunctie te krijgen en om het nutteloze karakter

niet al te opzichtig naar voren te laten komen, zou dit werkstuk, inclusief logboek en een reflectief velletje papier, uitstekend passen bij het examen schrijfvaardigheid. Een onzinnige gedachte, waardoor de makers van het examen voor een bijna onmogelijke opgave stonden en werden opgezadeld met de vraag: hoe formuleer je algemeen geldende beoordelingscriteria naar aanleiding van een persoonlijk document?

Kwaliteitsverlies

Met veel tam tam zijn vorig jaar de vernieuwde examens geïntroduceerd, maar meteen al na de première bleek het onderdeel schrijfvaardigheid vmbo-GT/TL mankementen te vertonen. Ook de toekomst beloofde niet veel goeds, want door het opgelegde keurslijf kon de Citogroep niet veel anders dan oppervlakkige en voorspelbare opdrachten bedenken, waardoor validiteit en betrouwbaarheid wederom te wensen overlieten. Docenten, vooral zij die gewend waren opstellen na te kijken, schrokken zich bovendien een hoedje van de berg correctie die het examen 'gedocumenteerd schrijven' met zich meebracht. De koppeling met het sectorwerkstuk kwam, zoals al voorspeld, onvoldoende uit de verf en bleek een geforceerde vorm van integratie. Het zou logischer zijn om juist dit onderdeel onder te brengen bij het Schoolexamen. Daarnaast bleek 'gedocumenteerd schrijven' vooral een vorm van gedocumenteerd overschrijven en kwam het schrijfexamen akelig dicht bij leesvaardigheid. Plotseling werd duidelijk waarom deze werkwijze ook dertig jaar geleden al niet zo goed uit de verf kwam.

Kennelijk is de CEVO eveneens geschrokken van de negatieve effecten van de ondoordachte vernieuwing en daarom heeft de commissie onlangs in allerijl besloten dat het toch weer

anders moet. De examens voor 2004 lagen natuurlijk al vast en konden niet meer worden veranderd, maar de examens Nederlands vmbo-GT/TL van 2005 zullen een heel ander karakter hebben. De belangrijkste verandering is het onderbrengen van schrijfvaardigheid bij leesvaardigheid. Dit betekent dat er dus maar één sessie van twee uur is en dat beide vaardigheden daarin geëxamineerd worden. Met één vinnige pennenstreek is het examen Nederlands dus gehalveerd! Schrijfvaardigheid kan niet meer behelzen dan het schrijven van een enkele brief, wellicht aangevuld met bijvoorbeeld het produceren van een tekst voor een affiche. De koppeling met het

sectorwerkstuk – 'het ei van Columbus' wordt als een misbaksel afgevoerd.

Het ontbreken van kwaliteit wordt nu door de CEVO gebruikt als argument om een product, het examen vmbo-GT/TL schrijfvaardigheid, bijna in zijn geheel van de tafel te schuiven. Een poging om samen met de producent, de Citogroep – waar veel onderwijskundige kennis en ervaring zit, te zoeken naar een onderbouwing of kwaliteitsimpuls is achterwege gebleven. Wat voor 2005 overblijft, is een halfslachtig product, een uitgekleeft examen dat voldoet aan minimale eisen en vermoedelijk slechts functioneert als tussenstop

naar een volledige opheffing van het examen schrijfvaardigheid in navolging van het examen Nederlands voor havo en vwo. Het argument dat het toch weer zo'n armzalige bedoeling is, kan dan opnieuw uit de kast worden gehaald. De Citogroep, verantwoordelijk voor de productie, heeft overigens wel geprotesteerd, maar de wens goede maatjes te blijven met deze grote opdrachtgever en het inzicht slechts uitvoerder te zijn en geen beleidsmedewerker zorgde ervoor dat dit protest nauwelijks hoorbaar was. Op een discussie met het onderwijsveld zat het CEVO kennelijk al helemaal niet te wachten. Het vermoeden dat de meeste docenten blij zullen zijn met de doorgevoerde versobering en deze afslanking niet als een verschraling ervaren, simpelweg omdat ze verlost zijn van veel correctiewerk, weerhoudt de CEVO van iedere vorm van onderbouwing of een poging een visie te verduidelijken. De opdrachtgevers van de meesterproef zijn pragmatici die zich kennelijk bewust zijn van het feit dat het examen niet langer selectief is en dat betrouwbaarheid van ondergeschikt belang is. Zij hanteren geen onderwijskundige principes voor hun ingrijpen – althans niet zichtbaar – en leveren slechts een fopspeen in afwachting van het moment waarop ook die niet meer nodig is. Deregulering en het leveren van maatwerk, passend bij de doorlopende leerlijnen, worden binnenkort misschien als argument gebruikt, naast het ontbreken van validiteit en kwaliteit, om het examen Nederlands maar helemaal op te heffen.

Prullenbak

Sommige maatregelen lijken verstandig, omdat het vermoeden rijst dat er uitgebreid over nagedacht en gesproken is, maar niets is in dit geval minder waar. Het besluit om het examen

Nederlands te halveren en de verbinding met het sectorwerkstuk in de prullenbak te gooien, is genomen tijdens een bijeenkomst zonder agenda. Zelfs de voorzitter van de vaksectie Nederlands was van tevoren niet op de hoogte dat een dergelijke, belangrijke beslissing genomen zou worden. De wens tot een eenduidig vmbo-examen voor Nederlands te komen – met natuurlijk geld besparende overlapmogelijkheden – leek plotseling belangrijker dan een verantwoorde kwaliteitseis of een onderwijskundige visie. 'Laten we het zo eens een keer proberen,' heeft een van hen vermoedelijk uitgeroepen, waarna de anderen vriendelijk knikten.

De Citogroep klaagde over de verslechtering van de positie van het moedertaalonderwijs, omdat de bekorting negatieve gevolgen heeft voor de toetsbetrouwbaarheid. Bovendien wees de Citogroep op de enorme verschraling van het schrijfonderwijs. Veel aspecten van schrijfvaardigheid zullen immers op school achterwege blijven als toetsing van schrijfvaardigheid slechts in de marge fungeert, maar dit protest heeft niet mogen baten. Het vernieuwde examen Nederlands heeft overigens nooit de kans gekregen zich te bewijzen. De wens tot snelle invoering van deze tweede vernieuwing maakt een verantwoorde aanpassing zeer twijfelachtig. Het is ook zeer de vraag of alle docenten Nederlands adequaat kunnen worden ingelicht. Over het gegeven dat de Citogroep alle examens schrijfvaardigheid voor 2005 al min of meer klaar had, zal ik het maar niet hebben.

Onduidelijkheid

De CEVO wordt officieel aangestuurd door het ministerie van OC&W. In een toelichting naar het ministerie wordt gerept van 'enige aanpassingen'. De kans dat een ambtenaar daar opveert is

nihil, waardoor de CEVO als een alleenheerser het examen Nederlands naar eigen goeddunken mag invullen en veranderen. Het zou goed zijn als er meer controle zou zijn en 'enige aanpassingen' verantwoord moeten worden.

In de praktijk krijgen vmbo-docenten volgend schooljaar dus meer speelruimte om het schrijfonderwijs naar eigen inzicht in te vullen. Het schrijfdossier zal – als het goed is – ook op het vmbo een steeds belangrijkere rol gaan vervullen. Als je de ontwikkelingen richting portfolio en doorlopende leerlijnen in acht neemt, is het goed beschouwd een vanzelfsprekende weg, al geloof ik niet dat het eindexamen helemaal moet worden afgeschaft, maar vooralsnog zal er zeker een vacuüm ontstaan. Verlost van de plicht om de verscheidene onderdelen voor schrijfvaardigheid voor het eindexamen te oefenen, zal de noodzaak om alle onderdelen aan de orde te laten komen sterk verminderen en afhankelijk zijn van particuliere gedrevenheid. Zo lang er geen duidelijkheid is over wat er minimaal in zo'n dossier of portfolio thuishoort en aan welke kwaliteitseisen dergelijke dossiers moeten voldoen, is het onderwijs in schrijfvaardigheid aan de goden overgeleverd. Ik wil niemand in het veld beledigen, maar ik vrees dat de verschillen op scholen groot zullen zijn en dat het gemiddelde niveau van de schrijfvaardigheid achteruit holt. Het vak Nederlands levert, zo vrees ik, voorlopig opnieuw een deel van de bestaande kwaliteit in. Met dank aan de CEVO.

Henk Langenhuijsen is docent Nederlands aan de afdeling DAT van het Koning Willem 1 College in 's-Hertogenbosch en schrijft onder meer over theater en cultuureducatie. Daarnaast werkt hij voor de Citogroep in Arnhem.